

9. Турецкая Р. Х. Инструкция по применению стимуляторов роста при вегетативном размножении растений / Р. Х. Турецкая – М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1962. – 65 с.
10. Якушкина Н. И. Физиология растений / Н. И. Якушкина. – М. : Просвещение, 1980. – 303 с.

Машевская Алла, Ермейчук Тамара. Биологические особенности размножения самшита вечнозеленого в условиях закрытого грунта. Цель работы заключалась в исследовании влияния ростовых веществ на укоренение черенков самшита вечнозеленого (*Buxus sempervirens* L.) в условиях закрытого грунта. Экспериментально проведено исследование веществ, которые активизируют корнеобразование и стимулируют рост образованных корешков у черенков данных растений. Известно, что при низких концентрациях не будет стимулирующего эффекта, или он будет проявляться незначительно, а при высоких – наступит ингибирование ростовых процессов, что приведет к результату, противоположному ожидаемому.

Приведены результаты исследования регенерационной способности самшита вечнозеленого в условиях закрытого грунта, определены пути регенерации органов в процессе укоренения, экспериментально проверено влияние ростовых веществ на их укоренение и определены оптимальные концентрации регуляторов роста для обработки стеблевых черенков.

Ключевые слова: регенерация, черенкование, корнеобразование, калусообразование, ризогенез.

Mashevskaya Alla, Yermeychuk Tamara. Biological Features of Reproduction in Boxwood Evergreen Indoors. The aim of this work was to study the effect of growth substances on the rooting of cuttings of evergreen boxwood (*Buxus sempervirens* L.) in a closed ground, experimentally investigated substances that stimulate root formation and stimulate the growth of roots formed in cuttings of these plants. It is known that at low concentrations will not be stimulatory effect, or it will occur only slightly, while at high – inhibition of growth processes occur that lead to a result contrary to that expected.

The results of the study of regenerative capacity of evergreen boxwood in a closed ground, the ways of regeneration of organs in the process of rooting experimentally tested the effect of growth substances on their establishment and the optimal concentration of growth regulators for the treatment of stem cuttings.

Key words: regeneration cuttings, root formation, callus formation, rhizogenesis.

Стаття надійшла до редколегії
17.02. 2015 р.

УДК 502.75 (477)

Анна Савоськіна

Історичні особливості та сучасна категоріальна структура мережі штучних заповідних парків Українського Полісся

У статті розглянуто історичні особливості формування та сучасну категоріальну структуру мережі штучних заповідних парків Українського Полісся у розрізі адміністративних областей регіону. На основі аналізу літературних джерел та результатів власних досліджень упродовж 2013–2014 років виявлено, що мережа штучних заповідних парків Українського Полісся сформована недостатньо оптимально. Водночас історія її формування охоплює тривалий період, що обумовлює наявність на територіях штучних заповідних парків цінних насаджень та окремих видів дендрозоофітів, які мають важливе історичне та наукове значення для забезпечення збереження фіторізноманіття регіону.

Ключові слова: історія природно-заповідної справи, категоріальна структура мережі природно-заповідного фонду, штучні заповідні парки, Українське Полісся.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема збереження фіторізноманіття, передусім генофонду рослинного світу, в умовах збільшення антропогенного навантаження у світовому масштабі надзвичайно актуальна. Значною мірою ця проблема торкається і природних комплексів Українського Полісся. Нині природна рослинність найкраще збереглася у північній частині Волинського та Житомирського Полісся, де розораність території не перевищує 15 %, в інших місцях зони мішаних лісів розораність досягає понад 60 %, причому більшість земель осушені. Водночас лісистість

поліського краю, порівняно з іншими природно-географічними регіонами України, також доволі висока – від 10 до 50 % і в середньому становить 32,1 %. У сучасному природному рослинному покриві Українського Полісся основна роль належить лісовій та болотній рослинності, яка підтримує екологічний баланс регіону.

Як стверджують багато учених, збереження автохтонного генетичного, фітоценотичного та екосистемного різноманіття будь-якого регіону можливе лише за умови, що не менше 10–15 % його площі зайнято природно-заповідними територіями, які у складі екомережі є запорукою збереження всієї біоценози зони мішаних лісів.

Натомість на урбанізованих територіях для стабілізації екостану важливе значення має щільність мережі садово-паркових об'єктів загалом і штучних заповідних парків зокрема.

Мета наших досліджень – комплексний аналіз історичного та сучасного стану мережі штучних заповідних парків Українського Полісся, зокрема у розрізі адміністративних областей. З огляду на те, що така мережа неоднорідна і змінна у просторі та часі, для її характеристики застосовано системний підхід, який дав змогу виокремити деякі особливості категоріальної структури природно-заповідного фонду.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Історично так склалося, що дослідження території Українського Полісся (переважно природних фітоценозів та флори) проводилися за такими напрямками, як інтродукційний, флорологічний, природоохоронний та ін. Зокрема, одними із перших публікацій про дендрофлору старовинних парків України були праці О. Л. Липи (1935; 1960; 1961). На регіональному рівні дослідження дендрофлори парків проводили для Рівненської області А. І. Барбарич (1955), Чернігівської області – Ю. О. Карпенко (2002) та О. В. Лукаш (2002), Житомирської області – О. О. Орлов (2011) та ін. Інтродукційні дослідження на території України, зокрема й на Українському Поліссі, здійснював М. А. Кохно (1980).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Як відомо, історія садово-паркового будівництва на території України губиться у глибині віків і насичена багатьма фактами та подіями [4; 5], які в одній статті висвітлити досить складно. Тому зупинимося лише на деяких історичних особливостях формування мережі парків на Українському Поліссі. У процесі становлення мережі штучних заповідних парків, як зазначає С. Ю. Попович (2007), визначну роль відіграли державний лад, церква, наукові і громадські товариства, меценати та ін. Яскравим прикладом є парк «Болдині гори» у ЧО, заснований на базі старовинних пралісів та древніх курганів IX та X ст. – традиційному місці поховань чернігівських князів та їх дружинників, котрі загинули в боротьбі з ворожими навалами. У XIII–XV ст. гальмування економічного та культурного розвитку на території нашої країни було зумовлене татаро-монгольським пануванням. Проте з відновленням зруйнованих міст та сіл відроджувалося й садівництво та паркобудівництво.

Чимало декоративних садів і парків виникло в XVI–XVII ст. у феодальних володіннях на Правобережжі України, зокрема й на Волині. Багато старовинних парків було побудовано саме в кінці XVII ст. (Лизогубівський парк у ЧО) і упродовж XVIII ст. (Любешівський парк у ВО, Городницький та Івницький у ЖО) для російської придворної знаті та можновладців. В цей час створено величний палац у Батурині [4]. В Українському Поліссі найбільш продуктивним періодом створення садів і парків став період першої половини XIX століття. Характерна його риса – захоплення колекціонуванням рослин та створення перших арборетумів і дендраріїв. Видовий склад дендроценози регіону збільшувався завдяки створенню при університетах та інших навчальних закладах БС. Зокрема, залишки деяких із них збереглися до сьогодні (Андрушівський у ЖО, Клеванський у РО). У другій половині XIX ст. з розвитком лісокультурної справи в Україні у лісові насадження вводили нові види деревних рослин. На Українському Поліссі помітну роль у цьому відіграло Фастівське лісництво на Київщині.

Після націоналізації маєтків, починаючи з 1918 року, більшість парків перейшла у державну власність. Садово-паркове будівництво більше спрямовувалося на створення об'єктів для задоволення рекреаційних потреб, вшанування пам'яті учасників Громадянської та Великої Вітчизняної воєн з обов'язковим створенням відповідних обелісків, зокрема на міждержавному рівні (ППСПМ «Дружба народів» та Городнянський у ЧО).

Отже, узагальнюючи особливості формування мережі, а також зважаючи на історичний період генезису, всі штучні заповідні парки Українського Полісся умовно можна розділити на чотири групи:

1) так звані маєткові сади і парки, які створили можновладці та культурні діячі на базі природного рослинного покриву. До них віднесено більшість ППСМ Українського Полісся, зокрема у ЧО (Лизогубівський, Стольненський, Панський), ЖО (Городницький, Верхівнянський, Івницький) та СО (Кочубеївський);

2) парки сакрального та меморіального значення («Болдині гори» у ЧО, Високівський у ЖО);

3) парки рекреаційного призначення («Міський сад» у ЧО);

4) колекційні ділянки, які згодом стали ДП («Байрак» та «Здоров'я» у ВО).

Порівнюючи мережу штучних заповідних об'єктів Українського Полісся (див. табл. 1) із природними, варто зазначити, що вона ще досі не повністю сформована, тому потребує оптимізації для повноцінного збереження інтродукованого фіторізноманіття регіону. Особливістю нинішньої категоріальної структури цієї мережі є те, що деякі категорії ПЗФ представлені штучними садово-парковими об'єктами (міськими парками, дендраріями, скверами, алеями, окремими дендроекзотами тощо).

Найбільш повноцінно репрезентована на території Українського Полісся категорія ППСМ. Зокрема, мережу об'єктів цієї категорії формують 47 ППСМ, з яких 18 зосереджені на території ЖО, 10 – ЧО, по сім – ВО та РО, по два – КО та СО. Лише один ППСМ розміщений у ХО.

На другому місці за кількістю об'єктів відмічено категорію штучних ПП (32). Із семи адміністративних областей цього регіону вони є у п'ятьох. Порівняно з іншими категоріями мережа БПП представлена 26 об'єктами у більшості областей, крім СО та ХО. Причому вісім БПП розміщено у ВО, по сім – у РО та ЧО, три – ЖО та одна – КО. Дещо гірше сформована мережа КПП. П'ять об'єктів цієї підкатегорії розміщені у РО (Сарненський, Володимирецький, Трипутнянський, Висоцький, Більський дендропарки) та один – у КО («Городище»).

Досі слабкосформованою (чотири об'єкти) залишається мережа ДП, причому ЖО найбільш повно репрезентує цю категорію штучних заповідних парків, на площі якої розміщені три ДП (Гладковицький, «Еліта», «Пілява»). Ще один ДП (Березнівський) розташований у РО. Слід зазначити, що у 1996 році відповідним указом Президента України у ВО на базі ДП створено ППСМ («Байрак», «Здоров'я»).

Таблиця 1

Мережа заповідних об'єктів Українського Полісся

Категорії заповідних об'єктів	Адміністративні регіони							Усього, од./га
	ВО	ЖО	КО	РО	СО	ХО	ЧО	
РЛП	–	–	–	–	–	–	1	1
	–	–	–	–	–	–	168,7	168,7
БЗ	1	–	–	–	–	–	–	1
	110,4	–	–	–	–	–	–	110,4
ЛнЗ	–	1	–	–	–	–	–	1
	–	1131,0	–	–	–	–	–	1131,0
ЛсЗ	–	1	–	–	–	–	2	3
	–	22,1	–	–	–	–	13,1	35,2
БПП	8	3	1	7	–	–	7	26
	4,31	36,11	0,2	101,5	–	–	6,76	148,88
КПП	–	–	1	5	–	–	–	6
	–	–	5,0	10,0	–	–	–	15,0
ЗУ	–	–	–	1	–	–	2	3
	–	–	–	5,0	–	–	97	102
Разом	9	5	2	13	–	–	12	41
	114,71	1189,21	5,2	116,5	–	–	285,56	1542,48
БС	–	1	–	–	–	–	–	1
	–	35,4	–	–	–	–	–	35,4
ДП	–	3	–	1	–	–	–	4
	–	15,4	–	29,5	–	–	–	44,9
ППСПМ	7	18	2	7	2	1	10	47
	77,4	263,86	38,2	58,4	64,6	37,0	91,2	630,66

Закінчення таблиці 1

ЗП	–	–	–	–	–	–	1	1
	–	–	–	–	–	–	9,0	9,0
<i>Разом</i>	7	22	2	8	–	–	11	50
	77,4	314,66	38,2	87,9	–	–	671,32	1189,48
Усього	16	27	4	21	2	1	23	94
	192,11	1503,87	43,4	204,4	64,6	37,0	956,88	2262,44

Примітка: У чисельнику наведено кількість об'єктів ПЗФ, у знаменнику – їхня площа (га)

Як видно з таблиці, серед категорій природно-заповідних територій Українського Полісся, на яких також є садово-паркові об'єкти, найменше сформована мережа РЛП (єдиний у ЧО), БЗ (єдиний у ВО) та ЛнЗ (єдиний у ЖО). Штучно створені садово-паркові об'єкти у ЛсЗ виявлені лише у двох областях цього регіону, а саме у ЧО («Ялівщина», «Модринник») та у ЖО («Замок Терещенка»). Така ж ситуація і з мережею ЗУ. Її об'єкти є в ЧО (Корюківський лісопарк, «Пролетарський гай») та РО («Лісонасіннева ділянка»). На Українському Поліссі не сформовані мережі БС й ЗП. Єдиний у цьому регіоні БС Житомирського національного агроєкологічного університету, також єдиний і Менський ЗП у ЧО.

У розрізі адміністративних областей Українського Полісся (табл. 1) найбільш розвинутою є мережа штучних заповідних парків та об'єктів ЖО, ЧО та РО, а найменш – ХО та СО. Зокрема, мережа ЖО (27 %) репрезентована і природними, і штучними категоріями, хоча не всіма. Серед природних категорій штучних заповідних об'єктів найбільша питома вага припадає на БПП (наприклад, «Модрина», «Алея верб», «Тополі Стебницького» та ін.). Крім цього, на території ЖО розміщені ЛнЗ «Гамарня» із відомим дендрарієм. Також у структурі мережі штучних заповідних об'єктів ЖО чільне місце займає категорія ППСМ (18 об'єктів). У цій області є БС і три ДП, проте немає РЛП, БЗ, КПП, ЗУ, ЗП. Порівняно з іншими областями Українського Полісся, мережа штучних об'єктів ПЗФ ЧО (23 %) представлена лише одним РЛП («Ялівщина»), та одним ЗП («Менський»). Оптимізація мережі тут можлива через створення об'єктів таких категорій: БЗ, ЛнЗ, КПП, БС, ДП. Питома вага мережі штучних об'єктів ПЗФ у РО становить 20 % їх загальної кількості в регіоні і представлена такими категоріями та підкатегоріями: БПП, КПП, ЗУ, БС, ППСМ. Розширення мережі тут можливе через створення об'єктів, яких немає на цій частині Українського Полісся, а саме об'єктами таких категорій і підкатегорій, як РЛП, БЗ, ЛнЗ, ЛсЗ, ЗУ, БС, ЗП.

Значно складніша ситуація в решті областей. Близько 16 % штучних об'єктів ПЗФ Українського Полісся припадає на ВО, хоча мережа сформована лише з БЗ, БПП, ППСМ. Досі не створені об'єкти таких категорій та підкатегорій, як РЛП, ЛнЗ, ЛсЗ, КПП, ЗУ, БС, ДП, ЗП. Структура мережі штучних об'єктів ПЗФ КО (4 %) охоплює лише БПП «Тюльпанове дерево», КПП «Городище» та два ППСМ – Жорнівський і Копилівський. Більшість категорій та підкатегорій у цій області не має заповідних об'єктів (РЛП, БЗ, ЛнЗ, ЛсЗ, ЗУ, БС, ДП, ЗП). Найменш репрезентованими за наявністю штучних заповідних об'єктів є мережі СО та ХО, які представлені лише трьома ППСМ (СО – Воздвиженський, Кочубеївський, ХО – Полонський).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Розвиток ПЗФ у природному середовищі України є одним із основних пріоритетів екополітики держави, проте мережа штучних заповідних парків Українського Полісся, на наш погляд, ще недостатньо сформована. Історія формування основних штучних об'єктів ПЗФ регіону досліджень охоплює тривалий період, що обумовлює наявність цінних насаджень та архітектурно-художніх пам'яток, які мають важливе історичне та наукове значення. Саме тому оптимізацію екомережі Українського Полісся на деастрованих землях доцільно проводити за допомогою створення нових штучних об'єктів ПЗФ, що передбачено Загальнодержавною програмою формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки та проектом Загальнодержавної програми розвитку заповідної справи на період до 2020 року [7].

Умовні скорочення до тексту і таблиці

БЗ – ботанічний заказник, БПП – ботанічна пам'ятка природи, БС – ботанічний сад, ВО – Волинська область, ДП – дендрологічний парк, ЖО – Житомирська область, ЗП – зоологічний парк, ЗУ – заповідне урочище, К – категорії, КО – Київська область, КПП – комплексна пам'ятка природи, ЛнЗ – ландшафтний заказник, ЛсЗ – лісовий заказник, П – підкатегорії, ПЗФ – природно-заповідний фонд, ПП – пам'ятка природи,

ППСПМ – парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва, РЛП – регіональний ландшафтний парк, РО – Рівненська область, СО – Сумська область, ЧО – Чернігівська область.

Джерела та література

1. Барбарич А. І. До історії ботанічних досліджень на Українському Поліссі / А. І. Барбарич // Ботан. журн. АН УРСР. – 1953. – Т. X, № 3. – С. 52–56.
2. Дивосвіт природи Чернігівщини : навч. посіб. для вчителів / за заг. ред. Ю. О. Карпенка. – Чернігів, 2001. – 186 с.
3. Кохно Н. А. Теоретические основы и опыт интродукции древесных растений в Украине / Н. А. Кохно, А. М. Курдюк. – Киев : Наук. думка, 1994. – 187 с.
4. Липа О. Л. Визначні сади і парки України та їх охорона / О. Л. Липа – К. : [б. в.], 1960. – 176 с.
5. Липа О. Л. Сади і парки України / О. Л. Липа. – К. : [б. в.], 1961. – 51 с.
6. Орлов О. О. Рідкісні та зникаючі види судинних рослин Житомирської області : офіційний перелік. Фотодовідник / за заг. ред. О. О. Орлова, А. О. Вергелеса. – Житомир ; Новоград-Волинський : НОВОГрад, 2011. – 208 с.
7. Попович С. Ю. Природно-заповідна справа : навч. посіб. / С. Ю. Попович. – К. : Арістей, 2007. – 480 с.
8. Природно-заповідний фонд Української РСР : (реєстр-довідник заповідних об'єктів) / Одноралов В. С., Давидок В. П., Бойко О. Б. та ін. ; за ред. М. А. Воїнственського. – К. : Урожай, 1986. – 224 с.
9. Природно-заповідний фонд Чернігівської області / за заг. ред. Ю. О. Карпенка. – Чернігів : [б. в.], 2002. – 240 с.
10. Рідкісні та зникаючі рослини Українського Полісся / [В. Т. Харчишин, В. І. Мельник, С. П. Сіренський та ін.] ; за заг. ред. В. Г. Собко. – К. : Фітосоціоцентр, 2003. – 248 с.

Савоскина Алла. Исторические особенности и категориальная структура сети искусственных заповедных парков Украинского Полесья. В статье рассмотрены основные исторические особенности формирования и категориальная структура сети искусственных заповедных парков Украинского Полесья в разрезе административных областей региона. На основе анализа литературных источников и собственных результатов исследований на протяжении 2013–2014 годов обнаружено, что сеть искусственных заповедных парков Украинского Полесья сформирована недостаточно оптимально. Однако история ее формирования охватывает длительный период, что обуславливает наличие на территории искусственных заповедных парков ценных насаждений и отдельных видов дендрозоофитов, имеющих важное историческое и научное значение для обеспечения сохранности фиторазнообразия региона.

Ключевые слова: история природно-заповедного дела, категориальная структура сети природно-заповедного фонда, искусственные заповедные парки, Украинское Полесье.

Savoskina Alla. Historical Features and Categorical Structure of the Network of Protected Artificial Parks of the Ukrainian Polissya. The historical particularities of forming and the modern categorical structure of the network of artificial reserved parks of the Ukrainian Polissya are shown in the article. Based on the literature resources and the results of our own researches during 2013–2014, it was revealed that network of artificial protected parks of the Ukrainian Polissya was formed not optimal enough. However, it had formed over a long period of time. That is why, certain species of rare arboreal plants that have important historical and scientific significance for preservation of phytodiversity of the region in are present in a part of protected parks and plantations.

Key words: artificial protected parks, Ukrainian Polissya, history of natural reserves, categorical structure of the network of Nature-Reserved Fond.

Стаття надійшла до редколегії
17.02. 2015р.

УДК 581.524.1

Вікторія Скляр

**Характеристика новоствореного парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва
«Будинок-музей А. П. Чехова» в м. Сумах**

Подано інформацію про один із новостворених у Сумській області об'єктів природно-заповідного фонду: парк-пам'ятку садово-паркового мистецтва місцевого значення «Будинок-музей А. П. Чехова». Встановлено

© Скляр В., 2015